

Willem Barnard / Guillaume van der Graft in en over het Saksische land¹

Een religiografische beschouwing

In dit artikel brengen wij in kaart wat Willem Barnard, ofwel Guillaume van der Graft, over ‘de Saksische geloofsmentaliteit’ geschreven heeft. Hij deed dat op basis van zijn ervaringen in Hardenberg, waar hij als predikant begon in 1946. Werden zijn observaties daar door anderen bevestigd? Hoe verhiel hij zich tot de volkskundige benadering die in de eerste helft van de twintigste eeuw opgang maakte? Daar tegenover bepleitte J.P. Kruijt in 1946 juist de ‘religiografische’ invalshoek. Hij wilde sociologische inzichten op het terrein van godsdienst en kerk honoreren. De veelbesproken ‘Saksische geloofsmentaliteit’ werd zo onderwerp van debat. Ook Barnard speelde daarin een rol.

Inleiding: ‘roots en religie’

Vóór de introductie van de methoden van de moderne archeologie werd de oudere geschiedenis van Nederland vrijwel uitsluitend beschreven aan de hand van schriftelijke bronnen. In de literatuur van de vroege twintigste eeuw betekent dit dat de ‘autochtone’ inwoners van Nederland verdeeld werden in drie groepen, te weten Franken, Friezen en Saksen.² Deze onderscheiding is echter niet alleen te vinden in oude literatuur, bijvoorbeeld in het artikel ‘De studie van de volksziel, noodig voor ambtelijken arbeid’ van J. Waterink uit 1919.³ Ze komt zelfs voor in recente publicaties, zoals in de bijdrage ‘De Frank, de Fries en de Saks in ons. Predikant moet oog hebben voor de volksaard’ van W. Balke uit 2010.⁴ Historisch en genetisch gezien valt wel wat op de verdeling in Franken, Friezen en Saksen af te dingen. Hoe dat ook zij, wij denken bij de Saksen aan mensen in het oosten van Nederland. In deze bijdrage bedoelen wij degenen die zich in de twintigste eeuw als zodanig beschouwden, aan de hand van schriftelijke bronnen en hun taal- en cultuureigen op dat moment. Latere archeologische en genetische inzichten over de herkomst van de bevolking in deze streken spelen daarbij nog geen rol.

¹ Op 23 maart 2017 vond in de PThU-vleugel van het vu-gebouw in Amsterdam een symposium plaats over ‘Theologie en Volkscultuur’. Ondertitel: ‘In gesprek met het werk van Henk Vreekamp’. De hoofdlezingen werden gehouden door prof. dr. Fred van Lieburg en prof. dr. Rinse Reeling Brouwer. Ard ten Brinke MA en dr. Jan Dirk Wassenaar verzorgden een van de zes workshops, en wel over ‘Het Saksische godsbeeld’. Dit artikel is een uitwerking van hun bijdrage. Heeft het werk van Vreekamp betrekking op de Veluwe, in het onderhavige stuk staat Overijssel centraal.

² Zie: Ton Dekker, ‘Ideologie en volkscultuur ontkoppeld. Een geschiedenis van de Nederlandse volkskunde’, in: Ton Dekker, Herman Roodenburg en Gerard Rooijakkers (red.), *Volks-cultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Amsterdam / Nijmegen 2000), p. 13-65.

³ J. Waterink, ‘De studie van de ‘volksziel’, noodig voor ambtelijken arbeid’, in: